

CIVIL SOCIETY AS AN ALTERNATIVE TO PUBLIC EDUCATIONAL INSTITUTIONS: THE CASE OF EUROPEAN INITIATIVES WITHOUT LIMITS^{6; 7}

Blagovesta Tsenova, PhD

Department of Economics and International Relations,

University of Ruse "Angel Kanchev"

Phone: 00359 888 246 367

E-mail: btseanova@uni-ruse.bg

Abstract: The paper reviews the civil society and discloses the added value of a non-governmental organization working for achieving the goals of public educational institutional in Bulgaria. The paper is a tribute to the research contribution in the field of inovational in education which improved the cooperation between NGO sector, civil siciety and public institutial, bringing together stakeholders and better connecting existing institutions to share knowledge and experience. The research findings are introduced as a numerical NGO project examples. The report provides the most recent projects of Bulgarian NGO European Initiatives without Borders.

Keywords: Civil society, NGO, Projects, Education, Cooperation, Public Institutionals,

JEL Codes: F53

ВЪВЕДЕНИЕ

Образователната система в България все още има силно теоретична насоченост. Проблемът ясно се онагледява от резултатите на PISA⁸ - делът на българските ученици под критичния праг на постижения в трите изследвани области е тревожно голям: 54% по математика, 53% по четене и 48% по природни науки⁹, а почти половината от учениците на 15 години са функционално неграмотни. Това означава, че тези ученици не могат да се справят със задачи, много по-близки до реалния живот, отколкото до учебното съдържание. За да бъде преодолян този проблем, е необходимо учениците да бъдат ангажирани в образователния процес със съвременни методи, средства и подходи. Това е и главна цел на неформалното образование. В България работят редица неправителствени организации (НПО), които подпомагат този процес. Тяхната дейност е основно в две посоки. Една част от организациите разработват проекти, които целят повишаване квалификацията и уменията за работа на учителите. Друга част от организациите са в ролята на допълващи формалното образование на учениците в училище, като се стремят да поднесат учебния материал по нетрадиционен, по-близък до учениците начин. Публикацията разглежда и двата типа организации, като откроява приносът на русенската Европейски инициативи без граници и нейната дейност като организация от втория тип.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Терминът „неформално образование“ има две значения. Първото значение е на допълващо формалното образование. Това са всички начини, по които хората развиват своите умения и потенциал, без това да води до получаването на формална образователна

⁶ Докладът е представен на научна сесия в секция ЕВРОПЕИСТИКА И МЕЖДУНАРОДНА СИГУРНОСТ на 25 октомври 2024 г. с оригинално заглавие на български език: ГРАЖДАНСКОТО ОБЩЕСТВО КАТО АЛТЕРНАТИВА НА ПУБЛИЧНИТЕ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ИНСТИТУЦИИ. КАЗУСЪТ ЕВРОПЕЙСКИ ИНИЦИАТИВИ БЕЗ ГРАНИЦИ.

⁷ Докладът е финансиран по проект на Фонд „Научни изследвания“ в Русенски университет „Ангел Кънчев“, номер 24-БМ-01, с наименование „Изследване на предизвикателствата и перспективите пред българските организации в условията на дигитализация и интернационализация на икономиката“.

⁸ Programme for International Student Assessment (Програма за международно оценяване на учениците)

⁹ <https://ire-bg.org/pisa-2022-качественото-училищно-образование/>

степен. Второто значение разглежда неформалното образование като комплекс от атернативни подходи и методи, които включват учещия по нетрадиционен начин в учебния процес, като по този начин му помагат по-лесно да усвои съдържанието. Включването на учащите в учебния процес се подпомага от постепенно навлизащите в класната стая дигитални технологии. Този процес обаче е необходимо да включва не просто механичното включване на новите технологии, а тяхното интегриране да е съпътствано от развитие на социалните умения и компетенции на учениците. Това би подпомогнало не само по-бързото усвояване на учебния материал, но и способността на учениците да „внедряват“ наученото в решаване на реални проблеми.

Като резултат от процеса на осъзнаване на дефицитите в образованието, през 2021 г. Министерски съвет прие новата Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 - 2030). В допълнение към Стратегията, през 2024 г. е разработен План за действие до 2024 г. Целта на плана е да доведе до подобряване на **качеството и приложимостта на образованието**, на комплексната образователна реформа, до засилване и изграждането на уменията и ключовите компетентности сред децата и учениците. Планът отчита и необходимостта от повишаване на интереса и мотивацията за учене, ангажираността на всички в образователния процес, нивото на придобитите умения, адаптивността към околната среда и пазара на труда, както и да се ускори приобщаване на всяко дете и ученик в образователния процес¹⁰.

Както отбелязват Светлана Михайлова и Иван Господинов от Сдружение „Образование без граници“, неправителственият сектор има доста успехи в последните години в опита да повлияе на държавните институции и техните решения за промяна на образованието в България. Силата на гражданския сектор в образованието, според тях, е в опита, практическите знания и умения. Според тях, гражданският сектор има силата да повлияе дори на ниво политики, но е необходим добро сътрудничество и диалог.

Неправителствения сектор в помощ на учителите

➤ Повишаване на професионалната квалификация на учителите

“**Заедно в час**” е неправителствена организация, която от 2010 г. работи за осигуряването на равен достъп до качествено образование на всяко дете в България, независимо от населеното място, в което живее, училището, в което учи, етническия му произход и социално-икономическото положение на родителите¹¹. За тази цел организацията привлича и внимателно подбира мотивирани и опитни специалисти с високи постижения от различни сфери. В рамките на двугодишна програма за професионално и лидерско развитие те получават целенасочено обучение и **подкрепа да работят като учители на ученици** от уязвими общности в училища в цялата страна. Организацията изгражда **силна общност от настоящи учители, възпитаници и ключови партньори** от всички сектори, за да подпомогне наистина и дългосрочно достъпа до качествено образование на всяко българско дете. Мнозинството от възпитаниците на програмата остават активно ангажирани в сферата на образованието, като се развиват в различни кариерни пътеки – училищно лидерство, социално предприемачество, публични политики и др.

Членовете и създателите на фондацията вярват, че инвестицията в хората е най-устойчивият начин за подобряване на образователната система, затова обучават и подкрепят учители и училища в цялата страна да се осигури качествена подготовка на своите ученици за успешна реализация в XXI в.

Някои от програмите на Фондацията са:

¹⁰ Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 - 2030)

¹¹ <https://nmd.bg/members/fondatsiya-vezaedno-v-tchasve-sofiya/>

Програма „Училища за пример”¹² е единствената програма за обучение и подкрепа на училищни екипи в България, която насърчава цялостна трансформация на учебния процес (управление и преподаване), като поставя ученика в центъра. Училищата изграждат устойчиви структури за управление на училището чрез качествени обучения и подкрепа, а учителите използват нови методи на преподаване, оценяване и организиране на работата в клас.

Програма „Учим заедно”¹³ осигурява финансиране за реализиране на устойчиви училищни проекти с ясен план и потенциал да се приложат успешно и на други места в страната.

„Нов път в преподаването” е първата програма, която реализира „Заедно в час” от своето създаване през 2010 г. Програмата подготвя, обучава и подкрепя завършващи студенти с високи постижения и опитни професионалисти от различни сфери да станат учители за период от две години.

➤ **Въвеждане на иновативни технологични и социални подходи за работа с учениците**

Сдружение „Център за творческо обучение” е основано през 2008 г. с цел разработване на образователни програми за подпомагане на личностната реализация на младите хора, интеграцията на деца в риск, такива в неравностойно положение и от малцинствени групи.¹⁴ Организацията изработва програми и провежда **курсове за квалификация на учители** и обучителни кадри в синхрон с предизвикателствата на XXI век, като насърчава ученето през целия живот. Голяма част от работата на организацията се осъществява в партньорство с училища, образователни и общински институции и си поставя за задача повишаване на качеството на училищното образование.

Някои от проектите на сдружението са:

Проектът D-Paideia¹⁵, който си поставя за цел да изработи **всеобхватен подход към дигиталното образование**. По време на пандемията от COVID-19 повечето образователни институции бяха задължени да използват дигитални средства за обучение. Това до голяма степен подкрепи дигиталната трансформация в образованието, но също така разкри, че компетентността на учителите в дигиталната педагогика за дистанционно обучение се нуждае от по-нататъшно развитие. Така проектът се фокусира върху това да подпомогне учителите да придобият по-добро разбиране за **социалните и емоционалните аспекти** на обучението, базирано на цифрови технологии. Другият акцен беше поставен върху развитието на умения на учителите не просто за боравят по-добре с технологиите, но най-вече да ги **използват по педагогически ефективен начин**.

Проектът NGSS¹⁶ има за цел да популяризира **STEAM подхода**¹⁷ в предучилищен и начален етап на образование. Този проект е разработен по нов подход, който има за цел да **обедини интерактивните подходи за обучение с развиването на социалните и емоционалните умения** наред с когнитивните. Основният фокус е върху стимулирането и

¹² <https://zaednovchas.bg/about-us/>

¹³ <https://zaednovchas.bg/about-us/>

¹⁴ <https://cct.bg/association-new/>

¹⁵ <https://cct.bg/d-paideia/>

¹⁶ <https://cct.bg/ngss/>

¹⁷ **STEAM** е образователен **подход** към обучението, който използва науката, технологиите, инженерството, изкуствата и математиката като точки за достъп за насочване на запитванията на учениците, диалога и критичното мислене.

ранното развитие на следните четири умения: комуникация, критично мислене, сътрудничество и творчество.

Неправителствения сектор в помощ на учениците

➤ Използване на дигиталните технологии в помощ на ученика

„Образование без граници“ (ОБР) е юридическо лице¹⁸ с нестопанска цел в обществена полза. ОБР цели да подпомага осъвременяването на образованието в България и да създава **алтернативни образователни и културни ресурси** на български език, предимно в интернет. Визията на сдружението е какво формалното образование в България, така и всяка образователна среда и начините на учене да се осъвременяват постоянно. Това се случва най-добре, като се прилагат пълноценно цифровите технологии и чрез тях се развиват любознателността и потенциалът на учениците. Мисията на организацията и нейния екип е да **превеждани и адаптирани за нуждите на учениците** най-добрите в света безплатни образователни ресурси. Това се постига чрез умна дигитализация в училищното образование. Екипът на сдружението запознава учителите с различни подходи, чрез които да насърчават децата да усвояват учебния материал, да ги мотивират да бъдат все по-добри, за да станат в бъдеще отлични професионалисти в дадена област. В допълнение, организацията консултира Министерство на образованието и науката по отношение на нуждите и възможностите за дигитализация на образованието в България. С техен екип от 90 учители по всички учебни предмети подкрепят създаваната от Министерство на образованието единна електронна **образователна платформа „Дигитална раница“**.¹⁹

➤ Работа с ученици: приносът на „Европейски инициативи без граници“

Сдружение с нестопанска цел „Европейски инициативи без граници“ е регистрирана в началото на 2016 година и е базирана в град Русе. Целта на организацията е да помага на учениците да придобият повече приложими в реална среда знания. Дългосрочната цел на сдружението е да се създаде верига от разнообразни проекти, които са в помощ на децата при постепенното им навлизане в света на възрастните. Фокусът е в реализирането на локални проекти, които във времето се радват на постоянен интерес и са с доказана устойчивост. Акцентът в работата на сдружението са иновациите в образованието, проекто-базираното преподаване и интердисциплинарния STEAM подход към науката. Сдружението стои зад създаването и ръководенето на **Дворецът на децата** – пространство за знания, умения и личностно развитие за деца в гр. Русе.

Някои от реализираните проекти на организацията са: „**Научна работилница за малки изследователи**“, **Finkids**: лекции по финансова грамотност за деца, „**Игра на кодове**“: лекции по програмиране и роботика за деца, **SmartyKids – Strawbees**: проект за проектиране и програмиране.

Други проекти на организацията са:

Проект „Да се заровим в миналото“ (2022 г.) е поредица от практически и теоретични занимания за деца на тема археология. Ориентиран е към ученици от началните класове. Основна цел на проекта е те да се запознаят с работата на археолозите, да проявяват интерес към миналото и да се научат да го анализират. Като основна дейност в рамките на проекта е изграждането на първата детска археологическа лаборатория. В това пространство учениците изравят археологически находки, реставрират идентични копия на оригинални експонати, играят на археологически игри и състезания. Така се формира **нов културен продукт**, чиято цел е да запълни теоретичните пропуски на децата в областта на праисторията,

¹⁸ <https://obr.education/misiya/>

¹⁹ <https://obr.education/deinosti/>

местната история и да възпита в тях гражданска чувствителност. Работата на децата стимулира творческото начало у тях и интереса им към културното наследство.

Първоначално се проведеха всички 20 планирани занятия, в които се включиха цели класове от 5 основни училища в Русе. Домакин бе **Дворецът на децата** – гр. Русе, в чието пространство бе изградена лабораторията по детска археология.

Поради големия интерес и отзвук от проекта се получиха и заявки от училища в други градове, както и покани за участие в събития - *XX Нощ в музея* (13 май 2023 г.), *Детска нощ в музея* (26 май 2023 г.) в Регионален исторически музей – Русе. Организацията отбеляза и участие в събитията, организирани в МОЛ-Русе по повод Деня на детето (01.06.2023 г.). Допълнително бяха проведени занимания с ученици от гр. Горна Оряховица и гр. Бяла. По време на планираните занятия участваха 500 деца от русенски училища на възраст между 6 и 10 г., а 30 учители и 20 родители също взеха участие в занятията. По време на допълнителните събития, непланирани в проекта, пряко се включиха около 1700 участници.

Проект „Детска бригада“ включва практически събития по пчеларство и градинарство, които се провеждат на хижа Минзухар, гр. Русе, с деца между 7 и 14 години и техните родители. Всяко събитие включва кратка теоретична подготовка, представяне на правилата за работа в градината и пчелина, съчетани с много практическа работа. Целта е децата да усвоят нови знания и умения, свързани с грижата за пчелите и градинските насаждения. Предварителното представяне включва демонстрация на работата по пчелната пита и запознаване с различни пчеларски инструменти. За децата са осигурени пчеларски гащеризони и ръкавици. След пчелина, децата преминават към био градината на Двореца на децата. По време на лекцията по градинарство, участниците са облечени в градински престилки и на всяко дете му се предоставят градински инструменти, с които да работи. След кратка теоретична подготовка, участниците извършват дейности в градината, съобразени със сезона. Всеки ученик взема за дома си саксия със засадена от него билка, за да наблюдава развитието ѝ.

Начало на работилниците се поставя през месец май и приключва в началото на ноември. В рамките на този период, през 2022 година участие в проекта са взели повече от 410 деца на възраст между 6 и 14 години, както и над 796 родители и учители. Интересът към проект „Детска бригада“ през 2022 г. е много голям – в него освен родители със своите деца се включиха цели училищни класове, занимални, спортни и туристически клубове.

Проектът съчетава в себе си знания и умения за земята и пчелите и е насочен към запазване на околната среда. По един интригуващ, а в същото време - достъпен начин, децата развиват грижа към пчелите и градината, докато се учат как да работят за тях и да ги опазват. Проектът стимулира екипния дух между децата, както и съвместната работа с техните родители и учители. Проектът генерира голямо обществена подкрепа, което доказва неговата значимост.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Съвременното образование е изправено пред редица предизвикателства, възникващи в резултат от динамиката на средата. Необходимостта от съответстваща на това промяна в образователните методи и подходите към ученика се осъзнава до известна степен на държавно ниво, но най-вече - на гражданско. Все повече неправителствени организации се ангажират с подпомагане на тази промяна, като работят в различни направления. Някои от тях предпочитат да подпомагат учителите, като им предоставят възможности за повишаване на квалификацията и обогатяване на професионалните и социалните им умения. Освен това голяма част от организациите осъзнават, че истинската положителна промяна в образованието трябва да е плод на обединени усилия - затова се стремят да работят съвместно с образователния сектор и бизнеса, с родители и институции. Като се ангажира с пряка работа с ученици, „Европейски инициативи без граници“ успява да достигне до личното им възприемане и да подпомогне по-лесното усвояване на материала. Това

организацията прави, като използва някои чисто теоретични подходи, но най-вече се фокусира върху формиране на практически умения у децата. Всичко това се прави по достъпен начин, с използване на разнообразни интерактивни методи. Резултатите от направени анкети сред участниците в проект „Да се заровим в миналото“ показват, че знанията на децата са се повишили със 75%.

REFERENCES

Center for Creative Training (**Оригинално заглавие:** Сдружение “Център за творческо обучение”) <https://cct.bg/association-new/> [accessed on 08.10.2024]

Center for Creative Training. Project: Next generation scientific standards by STEAM – NGSS (**Оригинално заглавие:** Сдружение “Център за творческо обучение”. Проект: Следващо поколение научни стандарти чрез STEAM –NGSS) <https://cct.bg/ngss/> [accessed on 07.10.2024]

Center for Creative Training. Project: Pedagogical digital competences as a key element for digital transformation (**Оригинално заглавие:** Сдружение “Център за творческо обучение”. Проект: Педагогическите дигитални компетентности като ключов елемент за дигитална трансформация (D-PAIDEIA) <https://cct.bg/d-paideia> [accessed on 07.10.2024]

Education Without Backpacks. (**Оригинално заглавие:** Сдружение за общественополезна дейност „Образование без раници“) <https://obr.education/> [accessed on 07.10.2024]

Foundation “Teach for Bulgaria” (**Оригинално заглавие:** Фондация „Заедно в час“) <https://zaednovchas.bg/about-us/> [accessed on 07.10.2024]

Information portal of non-governmental organizations in Bulgaria (**Оригинално заглавие:** Информационен портал за неправителствените организации в България <https://www.ngobg.info/bg/organizations/фондация-образование-23-12-0.html>) [accessed on 02.10.2024]

Institute for Educational Research. PISA 2022: quality school education and high educational achievements are still a distant goal for Bulgaria. (**Оригинално заглавие:** Институт за изследвания в образованието. PISA 2022: Качественото училищно образование и високите образователни постижения все още са далечна цел за България <https://ire-bg.org/pisa-2022-качественото-училищно-образование/>) [accessed on 10.10.2024]

Ministerial Council of Bulgaria, Public consultations portal. Strategic framework for development of education, training and studying in Bulgaria (2021 – 2030) (**Оригинално заглавие:** Министерски съвет, Портал за обществени консултации. Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 - 2030) <https://www.strategy.bg/strategicdocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1399>) [accessed on 03.10.2024]

National Network for Children. Members: Foundation “Teach for Bulgaria”. (**Оригинално заглавие:** Национална мрежа за децата. Членове: Фондация „Заедно в час“). <https://nmd.bg/members/fondatsiya-vezaedno-v-tchasve-sofiya/> [accessed on 05.10.2024]

Newspaper “Sega”. NOGs have received 16 million leva from the Ministry of education. (**Оригинално заглавие:** Вестник „Сега“. 16 млн. лв. са получили НПО-та от министерството на образованието <https://www.segabg.com/hot/category-education/16-mln-lv-sa-poluchili-npo-ta-ministerstvoto-na-obrazovanieto>) [accessed on 05.10.2024]